

FEMINISMOA, ZUTIK

Herri eta auzoetako hormetan idatzi zen mugimendua, erakusketa formatuan

📁 JENDARTEA / Nerea Goti

EHUko Gizarte eta Komunikazio Zientzien Fakultatean, “Amnistia emakumeentzat. Abortatzeko eskubidea” dioen pankarta bat dago. Ondoan dituenak bezalaxe, jatorrizkoaren erreproduzioa da. 1970 eta 80ko hamarkadetan kalean ikusi ahal ziren mezuak eta idazkerak errepikatu dituzte, orduko giroa irudikatzen. Euskal feminismoaren ereserkiaren letraren errepika gogora ekarriz, “Zutik, zutik, zutik” du izenburua hainbat material grafiko bildu duen erakusketak. Pankartak dira elementu horietako batzuk. 1968 eta 1994 urte bitarteko espazio kronologikoan, EAEn bizi izan zen «bigarren olatuko feminismoaren» oroimenari eskainitako begirada historikoa da, Bizkaiko jazoeretan zentratuta.

Diktaduraren kateak hautsi eta mugimendua eraikitzen kaleak hartu zituen borroka baten erakusle diren pankartak, prentsa artikulak, batzarretako aktak, pegatinak, kartelak, pintadak edo argazkiak ikus daitezke, garai hartan, neurri handi batean, herri eta auzoetako hormetan idatzitako mugimenduaren historia osatuz. Ondoan, urte ezberdinetan plazaratutako liburuxka, paskin eta eskuorrien bilduma aberats bat dago ikasleen joan-etorrien bidegurutze den espazio horretan.

Kolore moreko kartulinetan garaiko emakumeen testigantzak ikus daitezke. Horien artean, esaterako, 1977an lanean hasi zen emakume batek senarrarekiko «askeago» sentitu zela kontatzen du. «Nahiz eta garbitzera joan nintzen (...) bulego batean nengoela irudi-

60ko hamarkadaren bukaeratik aurrera eztanda egin zuen feminismora bidaiatzea proposatzen du «Zutik, zutik, zutik» erakusketak. Begirada historiko bat, garaiko materialen bidez, une grisenetan sistema oso bati aurre egin eta oztopo guztien gainetik hormetan emakumeen ahotsak idazten hasi zen unera hurbiltzeko.

tzen zitzaidan», dio.

«Ematen zidatena asko ala gutxi izan, bizitza hobetu nuen, gazteriak orain bere burua ikusten duen bezala ikusten nuen nire burua, senarraren aurrean pertsonaliteta daukazuelako, eta ahizpek eta koinatek nabaritzen zidaten», eransten du. «Lotsagarria» iruditzen zitzaion etxetik kanpoko lanagatik dirua irabaztea etxekoandre gisa egindako la-

na baino baloratuagoa egotea. Lekukotasun bat da, garaiko testuingurua ulertzeko.

Koka gaitezen diktaduraren urte beltz haietan: emakumeak abortatzeagatik, antisorgailuak erosteagatik edo etxetik alde egiteagatik zigortzen zituen legedia indarrean zegoen, amaren eta etxekoandrea- ren roletara mugatzen zituen gizarte sistema itogarri hartan. Dena irabazteko zegoen

une hartan, ateak zabaltzeko eta gizarteari mundua deskubritzeko betaurrekoak jarri zituzten mugimendu feministak. Izaera politikoko mugimendu bat eraiki zuten emakume haiek, gainera, agenda politikoan espazio berriak irabazi eta euren gorputzak, bizitzak, beharrak eta nahiak erdigunean jarri zituzten.

Garaia aztertu duten adituek borroka izan zuen izaera «emozionala» aipatzen dute. «Puntu eta aparte» bat jarri zuen une bezala deskribatu dute, baina argi dagoena da feminismoa «adierazpen politiko argiengan, publikoki eta estalkirik gabe» agertu zen unea izan zela.

Hogeita bost urte horietan gertatutakoari «bigarren olatuko feminismoa» deitu diote. Euskal testuinguruan, lehena 20-30eko hamarkaden inguruan izan zen eta frankismoarekin bukatu zen. Bigarren olatua deituriko honetan, diktadurak eratutako legedia eraitea izan zen lehen mugarririk bat, baina ez bakarrik. Hori azaldu dio GAUR8ri Maialen Aranguren. 25 urte horietan jazotakoaren azterketa da burutzen ari den doktore tesiaren ardatz nagusia. Azpimarratu duenez, «haustura handi bat» suposatu zuen maila askotan. 80ko hamarkadatik 90eko hamarkada doan olatu horretan etapa ezberdinak izan ziren, garapen prozesu baten barruan. Bizkaiko kasuari erreparatuta, 1976an Bizkaiko Emakumeen Asanbladaren sorrerarekin jaio zen mugimendu feminista antolatua- ren lehen helburua emakumei eragiten zien legedi frankista eraitea izan zen 80ko hamarkadako erdialdera arte. Mercedes Arbaizak eran-

70eko hamarkadan kaleetan ikus zitezkeen hainbat pankartaren erreproduzioak daude «Zutik, zutik, zutik» erakusketan. Aritz LOIOLA | FOKU

tsi duenez, «mundua hankaz gora» jarri zuten. “Emakume, ez zaitez isildu” leloa egia bilakatuta, «emakume izateak esan nahi zuena esperimentatzeko modu berriak» proposatu zituzten.

Bizkaiko Foru Aldundiko Enplegua, Gizarte Inklusioa eta Berdintasuna Sailak babesten duen erakusketaren komissaria da Arbaiza. Genero eta historiaren azterketan ibilbide luzea duen Experiencia Moderna ikerketa taldeko partaidea da. Talde horretan maskulinitatearen inguruko ikerketa lerro bat dago; beste bat «emozionala politikoa da» hipotesian zentratuta dago. «Oinarrizko ideia da nola legitimatzen diren politikoki sufrimendu eta ondoeza ezberdinak, lehen pertsonan agertzen diren heinean keinu politiko bat osatzen baitute».

Arbaizarekin eta Arangurenekin hitz egin du GAUR8k ikusgai dagoen material guztiaren atzean izan ziren bizi-penetara hurbiltzeko. Garai hartan, «intuizio eta ausardia handiz, bizia aldatu zigun gizarte mugimendua» eraiki zela aipatu, eta emozio, ezinegon, esnatze, eztanda politikoko eta antolaketa garai gisa deskribatu dute unea, emakumeen eta gizonen arteko eta emakumeen euren arteko harremanak ere era erradikalean aldatu zituen garai gisa, hain zuzen.

M8A ETA LEIOAKO TOPAKETAK

Erakusketara itzuliz. 1976ko otsaila da. Data behealdean idatzita dauka orrialde mekano-grafiatu batek. Bertan, emakume talde batek antolakunde bat sortzearen erabakia plazaratzen du. «Etxekoandreen, emazteen eta amen paperera» baztertuta, horrek eragiten

Pankartek, pegatinek, kartelek... iraganerako bidaia gidatzen dute, abortuaz, dibortzioaz edo emakumeentzat amnistiaz hitz egiten duten mezuetan batetik bestera salto eginez

1968tik 1994ra bitarteko 25 urteetan mugimendu feministaren une historiko batzuk garaiko dokumentuetan irakur daitezke, haien hitzetan eta protagonisten irudietan

Maialen Aranguren eta Mercedes Arbaiza, erakusketan. Aritz LOIOLA | FOKU

duen «mendekotasun ekonomiko, politiko eta soziala» eta sortzen duen gizonetikiko «mendekotasun psikologiko eta afektiboa» salatzen dute. Testuan, lan egiteko eskubidea eskatzen da, sexu edo egoera zibilaren araberrako baldintzarik gabe. Haurtzaindegia edo familia plangintzako zentroak sortzearen beharra ere plazaratzen dute, baita sexu hezkuntza eta doako antisorgailuak eskatu ere.

Akta Bilboko Gizakundearen elizan izan zen batzar historikoa da. Erakusketa muntatu baino astebete lehenago agertu zela dokumentu hori azaldu digu Arbaizak, lehenago ez zen ezagutzen.

Bizkaiko Emakumeen Asanbladaren sorrera eragin zuen bilera izan zen. Lanbroa elkarrekin eta beste emakume batzuekin deitu zuten batzar hura. Garaiko kronikek batzar hartan ehun lagun inguru bildu zirela diote. «Lehen topaketa horretan, beste errealitate eta adierazpen batzuetatik feminismora hurbiltzen ari diren emakumeak daude, auzoetako herritarren mugimenduetan

lanean ari diren emakumeak, oraindik legeztatu gabe dauden erakunde politikoetakoak... Hortik sortu zen jatorrizko nukleoa, 1977ko abenduan Leioako jardunaldiak antolatu zituen traxzio gunea», azaldu du Arbaizak.

Lehen topaketa horretan sortuko zen Bizkaiko Asanblada, eta Arabakoa handik hila-bete batzuetara, Martxoaren 3ko gertakarietan parte hartu zuten emakumeekin, langile-en emazteekin eta beste emakume batzuekin. Antzeko asanbladak sortu ziren beste hiriburuetan eta zenbait herritan ere, Arangurenek zehaztu duenez.

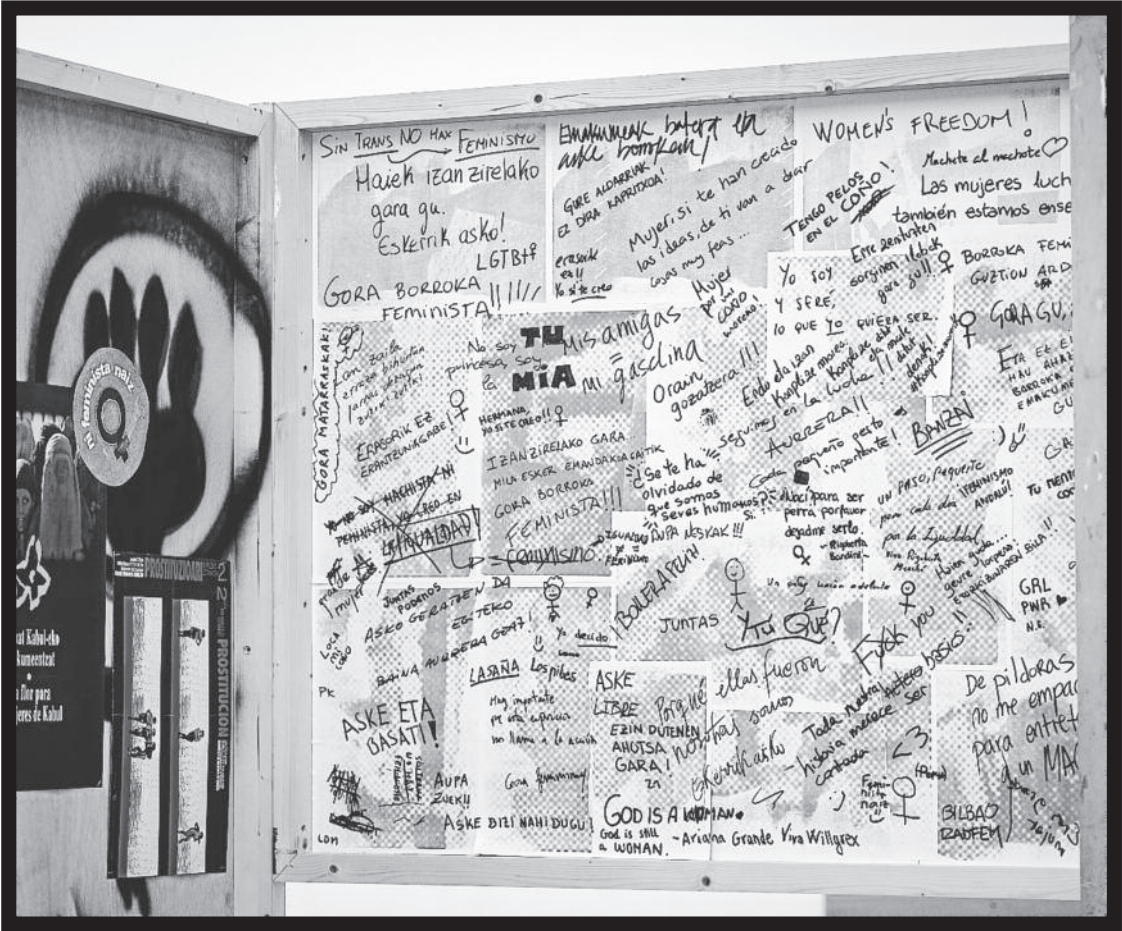
«AMNISTIA EMAKUMEENTZAT!»

Urte horren bukaeran mugarri izan zen beste jazoera bat dago: EHUko Leioako campusean izan ziren lehen topaketa feministak. Garaiko artikulua baitean, izan zuten parte-hartze handia azpimarratzen da, baita Areto Nagusiak erakutsitako irudi «ikusgarria» ere. Eguzero 1.500 emakume inguru bildu zirela dio albisteak.

Lehen Martxoaren 8a ospa-

URREA BEZALA ETXEAN GORDETAKO DOKUMENTUAK

Erakusketa martxoaren 31ra arte egongo da EHUUn. Gero Santurtzira joango da, eta liburu bihurtzeko bidean dago. Leioako honetan ez daude Mamikiren elastikoak baina egongo dira, seguruenik, hurrengo edizioetan. Materialen zati handi bat Maite Albiz Emakumeen Dokumentazio Zentroetik dator, baina gehiena emakumeek eurek emandakoa da: liburuak, aldizkariak, pegatinak... Izan ere, eskuz egindako aktak ikus daitezke, sinadurarik gabeak, hori ere mugimenduaren ezaugarrietako bat izan baita. Mercedes Arbaizaren esanetan, arlo askotako emakumeen sinergiaren emaitza da erakusketa, esperientzia pertsonal eta oroimen kolektibo bat gorde izan duten horien barne.

tu zen urte horretan, «mugimendu feministaren lehen adierazpen publikoa» izan zena. Horren irudia ere berreskuratu dute erakusketarako.

Material ezberdinetan amnistia da errepikatzen den aldarrikapena, abortatzeko eskubidearen ondoan. Gogoratu behar da «emakumeen delituak» deiturikoak zeudela eta horiengatik espetxe zigorra betetzen ari ziren emakumeak kartzeletan. Preso politikoen amnistiaren aldeko borrokak zeukan indarrean oinarrituta, “amnistia emakumeentzat” leloa eraman zuten kalera, hainbat antolakunde politikok oraindik barneratuta ez zeukaten mezua zabalduz.

Bizkaiko Emakumeen Asanbladak argitaratutako komunikatu batean, Yeserias eta Alcala kartzeletan preso zeuden bost emakumeren izen-abizenak irakur daitezke. Zergatik zigortzen da emakumearen adulterioa eta ez gizonarena, eta zergatik gaitzesten da abortua antisorgailuak erabil-

tzea baimentzen ez bada? Halako galderak planteatzen dituzte. Legedi «diskriminatzailerak» salatu eta «delitu femeninoez» akusatuta espetxean dauden emakumeen amnistia eskatzen dute.

Abortua ere garaiko gai nagusietako bat da, Euskal Herrian bertan eta kanpoan kaleak astindu zituen auzi batek bultzatuta: ‘Basauriko hamainen’ kontrako epaiketa. Epaiketa 1976an hasi zen eta urte batzuk iraun zituen; zigor epai bat izan zen eta Auzitegi Gorenara helduta errugabe irten ziren akusatuak. Estigmaz beteriko garai hartan, epaiketaren

Emakumeek zuten ezinegonaren zertzelada argiak daude lehen urteetako materialean, bizi zuten «konfinamenduaren sentsazioarekin» lotuta

Garaiko borrokaz, mezuen originaltasuna eta izaera sortzailea nabarmendu dute ikertzaileek, bereziki amnistia eta abortatzeko eskubidearen alde plazaratutako kanpaina eta estrategietan

Erakusketak garaiko pintaden mosaikoa eskaintzen du, beste hainbat materialen artean.
Aritz LOIOLA | FOKU

kronika ikuspegi feminista batetik kontatua izatera pasatu zela azpimarratzen dute.

Erakusketaren beste puntu batean, Euskadiko Talde Feministek sinatutako komunikatu bat dago; abortatzeak zer suposatzen zuen azaltzen du: «Frantziara, Ingalaterrara, Hollandara... bidaiatzea; edo Estatu barruan, etxean abortatzea, osasunerako eta bizitzarako arriskutsua bada ere; eta klandestinitatea, herztura, beldurra». Milaka lagunek sinatutako autoinkulpazioa aipatzen du testuak, jada Euskal Herriko mugak zeharkatu zituen auzi baten proiektzioa erakutsiz.

Astoria zinema aretoko jaialdi-mitin bat iragartzen duen kartel bat ere badago, auzia pil-pilean zegoen seinale. Arbaizaren iritziz, emakume haiek errudun izaten hasi ziren 1979an, eta errugabe irten ziren 1982an Auzitegi Gorenaren ebazpenarekin, bai judizialki eta bai sozialki. Horren atzean izan zen kanpaina indartsu eta irudimentsua azpimarratu du. Moral katoliko zorrotzeko gizarte hartan estigma oraindik oso indartsua zen une batean abortua sektore zabaletan gaizki ikusitako praktika zen. «Mobilizazioak erruduntasuna kentzeaz gain garaiko itun sozialean abortuaren legea berrikustea lortu zuten. Oso kanpaina sortzailea egin zuten». Botere instituzionalen aurreko desafio handia izan zela dio EHuko ikertzaileak.

«ETXEA ZURE KARTZELA DA»

Etxeko lanen inguruko hausnarketa zen aldarrikapenen beste ardatzetako bat. «Emakume, etxea zure kartzela da. Askatu zaitetz», dio Auzoetako Emakumeen pegatina more

batek. Irudian, etxea sorbalda gainean daraman emakume bat ikusten da.

«Pertsonala politikoa da» planteamenduaren barruan, sexualitatearekin, familia harremanekin, lan munduarekin edo abortu zein antisorgailuen despenalizazioarekin zerikusia zuen guztia biltzen zen. Garaiko feminismoan marxismoak indar handia zuen, Arbaizak aipatu duenez. «Emakume asko ideologia marxistako taldeetatik zetozen, eta lanaren birkontzeptualizazioaren inguruko guztia oso garrantzitsua zen». Marko horretan kokatzen dira etxeko eremua emakumeen opresio eremu gisa hartzen duten mezu ugari.

SABRINAREN KONTZERTUA

Lehen urte horietako dokumentuen artean deigarria da «*Sabrina, reflexiona y únete a nosotras*» dioen prentsa lerroburua. 1988. urteko artikulua da. Areatzan Sabrinak emandako kontzertuaren inguruan izandako eztabaida eta gertakariak jasotzen ditu, mugimendu feministako zenbait kideren adierazpenak bilduz. Feminismo erradikala ordezkatzeko duen erakunde gisa aurkeztzen da Bizkaiko Emakumeen Asanblada. Artikuluaren arabera, Urtezaharreko gauaren inguruko egunetan sute bat piztu eta Felipe Gonzalezen (orduko Gobernu espainoleko presidentea), iragarkieta baten eta guardia zibil baten irudiak bota zituzten sutara, emakumeenganako zapalkuntzaren sinbolo gisa.

Areatzako kontzertuan tomateak eta petardoak jaurti zituzten ezezagunek. Feministek ukatu egin zuten Sabrina abeslariari eraso egin izana.

«Gu ez goaz emakumeen aurka, emakume horiek sistemaren tresna bihurtzea erabaki badute ere», azaltzen zuten gertaera sonatu haren inguruko akusazioei erantzunez. Feministen protestak Alde Zaharreko Gaztetxeko gazteen eta Langabeen Koordinadorako ki-deen babesa izan zuen.

«BIZI NAHI DUT LIBRE»

“De píldoras no me empacho para entretener a un macho”, “Bizi nahi dut libre, zure legegen kontra, zure usteen kontra”, “Manolo, hazte la cena solo. (Mi primer grito de guerra)”, errotuladore beltzez idatzitako pintaden mosaikoko batzuk dira, bionboetan antolatutako materialaren artean.

Erakusketak duen formatua garaiko borrokaren isla ere bada, Arbaizak azaldu duenez. Eduardo Hurtadok diseinatu-ta, bionboen bidez estatikoa ez den mugimendua irudikatu nahi izan da, «premia eta beharra» ardatz dituen atmosfera bat sortzeko. Zaurgarria eta intimoa den hori adierazten duen elementu bat da, «norbera biluzten eta adierazten den unean, eragilea pertsona gisa eratzen da».

Liburuxken, paskinen eta pegatinen bilduma zabal batek osatzen du erakusketa. Erakusten duten «hizkuntza desafiatzaile eta sakonki urratzailea» nabarmentzen dute begirada historikoan sakondu duten adituek, eta bistakoa da begiradak errotik aldatu nahi izan zituztenek ahalegin sortzaile berezia egin zutela mezua zabaltzeko.

Erakusketak proposatzen duen ibilbide historiko horretan aurrera eginez, 8oko hamarkadatik aurrera antolakuntzaren ikuspegitik bizi izan zen aldaketak agertzen di-

ra lehen planoan, antolakunde berrien sorrerarekin. Asanbladak zeukan izaera unitarioa apurtu eta feminista izateko eta sentitzeko modu ezberdinek kolektibo berrien sorrera ekarri zutela gogoratu du Arbaizak, begirada eta praktika ezberdinen «mapa kaleidoskopiko» moduko bat osatuz.

Testuinguru horretan kokatzen da Aizan kolektiboaren sorrera (1982), KASen inguruan sortua eta «zapalkuntza hirukoitza planteatzen zuena: nazionala, klasekoa eta patriarkala», eta urte batzuk geroago Egizan kolektiboaren jaiotzarekin bukatu zen sentsibilitatea; Clara Campoamor Elkartearen jaiotza (1985), emakumeen aurkako indarkerian zentratuta, edo Maria de Maeztu Forumak.

Ondorengo urteetan, berdintasunaren aldeko mezuetan zentratutako aldarrikapenak agertzen dira, Emakunderen sorrerara heldu arte. Azken honekin lotuta, Gasteizko Legebiltzarreko zenbait parlamentarik egindako presioaren kontakizuna ere ikus daiteke.

Mugimenduaren ibilbidearen erakusle diren material ezberdinetan protagonismo handia dute lesbianismoarekin lotutako mezuek eta hori ere ez da kasuala. Hain zuzen ere, Arbaizak azaldu du Bizkaiko mugimendu feministak hasieratik oso lotura argiak izan zituela lesbianismoaren adierazpenekin. Jardunaldien deialdian bertan, «oso ahots argiak daude afektibitate eta sexu adierazpen askatzaileagoak bizitzeko ideia luzatzen dutenak». Erakusketako komisarioak gaineratu duenez, «Bizkaiko Emakumeen Asanbladaren egiazko elementua da». Horrek material ugari-

Kartel eta pegatinetan lehen begirada batean erraz ikusten da auzo mugimenduak izan zuen garrantzia; auzoak hobetzeko borrokan ari ziren emakumeek jokatu zuten paper aktiboa

Lagunen arteko zirkuluak, talde informalak... emakumeek hitz egiteari beldurra galtzeko espazioak izan ziren, tabuak, estereotipoak eta arauak gainetik astintzeko hasiera puntu bat

sorrera ez ezik, hainbat fororen sorrera ere ekarriko zuen.

Deigarria da, bestalde, mezu-zen mosaiko horretan auzo mugimenduak izan zuten garrantzia. Aranguren-ek aipatu du zentzuzkoa dela auzoetako bizitza hobetzeko borrokaren lehen lerroan ibilitako emakume horiek paper aktiboago bat izatea. Arbaizak gogora ekarri du alderdi politiko batzuk oraindik legeztatuta ez zeudenean herritarren mugimenduaren barruan bazeudelako jada praktika feministak ziztuzten emakumeak. Emakumeen zentroak aldarrikatzen zituzten, emakumeek eurek elkartzeko zentroak izango zirenak, eta gerora osasun zentroak eta planifikazio zentroak izango zirenak, egun dugun osasun sistemaren antolakuntzaren hainbat urrats eginez; batzuek ulertuko ez zituzten baina honaino ekarri gaituzten urratsak.

Erakusketarako emakumeek utzitako material ezberdinak ikus daitezke, garaiko kartelak, argazkiak, artikulatuak... Irudian, Martxoaren 8ko kartelak eta une ezberdinetako mobilizazioen irudiak. Aritz LOIOLA | FOKU

